

De Eikan-do tempel

de Eikan-dō tempel

Wim van Binsbergen

Fotografische en poëtische reisimpressie rond een
minder bekende tempel in Kyoto, Japan

Uitgeverij Shikanda Hoofddorp

なご 火運動未済中
文化財を火災からまもろう
左京消防署 奥木山禪林寺

Dit boek bestaat uit een doorlopend foto-essay, waarbij sommige foto's gevolgd worden door beeld-gedichten die direct bij de foto in kwestie aansluiten. Zoals steeds in mijn poëzie, bevatten de gedichten veel specifieke verwijzingen naar mijn wetenschappelijke werk als Afrika-onderzoeker, intercultureel filosoof en vergelijkend mytholoog. Soms worden deze verwijzingen toegelicht op webpagina's waartoe de getoonde hyperlinks gratis toegang geven – zij zijn te vinden in de rood genummerde aantekeningen aan het eind van dit boek, overeenkomend met getallen tussen haakjes in de hoofdtekst. Andere verwijzingen worden uitdrukkelijk toegelicht in die aantekeningen zelf. Al deze nadruk op specialistische cognitieve achtergronden en verbanden kan helaas het misverstand wekken dat mijn gedichten slechts wetenschappelijke cryptogrammen zijn, uitputtend (en ongenietbaar) terug te brengen tot de wetenschap die ze geïnspireerd lijkt te hebben. Het omgekeerde is waar: die weetjes zijn gewoon vanzelfsprekende dagelijkse kost voor mij, dus die gebruik ik terloops (en voor mij veelzeggend) voor mijn gedichten – zoals een dichter-koetsier paardenvijgen, een vogelaar vogelgefluit, een moordenaar (Achterberg) een uiteenvallend lijk, meer is het niet. De specialist zal trouwens maar al te gauw merken dat mijn omgang met het Japanse Zen-Boeddhisme bricolierend en toeëigenend is, en niet gebaseerd is op diepgaande kennis. Ik heb mij door dit besef niet laten weerhouden omdat ik als dichter een diepere impliciete aansluiting vermoed. Poëzie met haar paraderen van schijnbaar onverzoenlijke tegenstellingen in klank en betekenis (poëzie als 'in het metafysische verankerde spel met woorden' – Paul van Ostayen) is immers verwant aan het raadsel van de *koan* als één van de middelen waarmee het Zen-Boeddhisme naar verlichting streeft.

© 2019 Wim van Binsbergen / Uitgeverij Shikanda, Hoofddorp
website: <http://www.quest-journal.net/shikanda/PRESS>
e-mail: shikandapress@gmail.com

uitgaven van Shikanda zijn gratis *down te loaden* van bovengenoemde webpagina en haar doorklikbare vervolgpagina's, en worden (vanaf medio 2019) commercieel gedistribueerd door het Centraal Boekhuis Nederland en via <http://www.Amazon.com>

ISBN / EAN: 978-90-78382-43-0
NUR 306 Poëzie

omslagillustraties: *voorzijde*: toegangspoort van de Eikan-dō tempel, Kyoto, 2019; *achterzijde*: tuin van deze tempel, Kyoto, 2019; foto van de auteur met echtgenote en Japanse collega's, Kyoto 2019, anonieme theemeesteres

tenzij anders vermeld, zijn alle illustraties in dit boek © 2019 Wim van Binsbergen

voor Treacy

INHOUD (GEDICHTEN)

1. Kyoto, p. 11
2. Dieren, p. 21
3. *Maiko*, p. 45
4. Tweesprong, p. 51
5. Meditatiezaal, p. 63
6. Trappenhuis, p. 69
7. Constructie, p. 71
8. *Amitabha Tathagata* – de Boeddha die omkijkt, p. 75
9. Mensjes, p. 79
10. *l'Esprit de l'escalier*: de Nansen-ji tempel, p. 83

AANTEKENINGEN, p. 87

- Reeds in 2006 had ik een paar weken in Kyoto verbleven als conferentieganger en gasthoogleraar – een verblijf waarvan ik uitvoerig verslag heb gedaan (1)
- Prof. Shigeru Araki, mijn gastheer aan de Onderzoekschool voor Regionaal Onderzoek in Afrika van de Universiteit van Kyoto, boekte voor mij verblijven aan twee Zen-Boeddhistische tempelaccommodaties (normaal met lange wachtlijsten zelfs voor Japanners): de Daishin'in ('keizerlijk hof'; onderdeel van het Myosin-ji tempel complex); en de Ninna-ji tempel
- Ook liet hij twee van zijn studenten mij een geleide toer door Kyoto geven, met nadruk op een van mijn specialisaties, divinatie – zo bezochten wij een flink aantal tempels en heiligdommen, elk (juist als de meeste heiligdommen in het klassieke en hedendaagse Middellandsezegebied en Afrika) met zijn eigen waarzegaspect

- In 2009 keerde ik terug naar Japan waar ik op de jaarvergadering van de Internationale Vereniging voor Comparatieve Mythologie (waarvan ik een van de oprichters en bestuurders ben) een voordracht over Japanse mythologie hield voor het Instituut voor Japanse Cultuur en Klassieken van de Shintoïstisch-geïoriënteerde Kokugakuin-universiteit, Tokyo (2)
- Maar bij die gelegenheid bezocht ik Kyoto niet

- Deze illustratie toont een cruciale episode in de Japanse oorsprongsmythe zoals verhaald in onder meer het geschrift 古事記 *Kojiki* (begin 8e eeuw CE, geschreven in klassiek Chinees met Japanismen):
- Het schepperspaar, 伊弉冉尊 Izanami, en 古事記 Izanagi, zus en broer, daalt neer uit de hemel; Izanami baart de Japanse eilanden compleet met hun rivieren en vegetatie, alsmede alle andere onderdelen van de wereld
- Evenwel, als zij Vuur (火災 *kasai*; als god genaamd 迦具土の神 Kagutsuchi) moet baren loopt zij dodelijke brandwonden op waarna zij de grensrivier met het dodenrijk oversteekt, daar tot haar woede door Izanagi wordt aanschouwd, en op haar eigen bevel wordt achtergelaten
- Mijn Tokyo-stuk ging over de cosmologische achtergronden van deze vuurmythe, die ik wereldwijd interpreteerde in een bestek van een duizenden jaren oud wereldbeeld van cyclische transformatie van elementen (3)

Ik vergaapte
mij in 2006
dagenlang aan
het nieuwe
station van
Kyoto, een
wereld op zich

In 2019 keerde
ik met mijn
vrouw per
trein naar
deze
verrukkelijke
stad terug

1. Kyoto

Over de geestenbrug (4)
trippel ik in mijn gehuurde *kimono*
naar de tempel van de vosgodin
waar alle rood wordt opgezogen
in de capillaire bouwelementen
van haar staart

Het Kamo-dal
ligt aan mijn voeten; tussen de starende
 nieuwbouw
(met Mara's (5) schijnpijnkanten) de
kleine erven in zelfbouw de kleine auto's
 geparkeerd
kleine levens in stugge trouwe
volharding; kleine heiligdommen met beeldjes
schortjes en bloemen, gegroet; ik knoop
zonder het te lezen het
smalle briefje met mijn lot
aan de kronkelboom van ongewenstheden (6)

Trippel door naar het Filosofenpad
waar tegen de laaiend beboste helling
in het lichtgroene lenteschuim op de toppen
van bomen die mijn vingers mijn
haren zijn mijn tenen blikken vertakt
in mijn rode bloedsomloop

Zoek ik vervluchtigend toevlucht in
Kitarō's niets-zeggend niets-willend
niets-scheppend Niets (7)

Waarin ik als Izanami
terug op mijn wolk stijg
terug mijn broer als minnaar herwin
terwijl van tussen mijn benen stenen
eilanden plonsend vallen tot een wereld:

Japan.

- Onze reis naar Japan sloot voor ons een periode af van totale heroriëntatie door een zeer omvangrijke verhuizing, en daarop volgende ernstige ziekte; de reis was een test of wij nog ooit dergelijke verre reizen konden maken – en die test slaagde, mede door de charme van Japan en zijn bewoners
- Deze keer hadden wij een eigen appartement in hartje Kyoto, van waaruit wij de stad verkenden, te voet en met openbaar vervoer
- Patricia toonde zich als vanouds (wij hebben vijf continenten samen bereisd) een enthousiaste en volhardende reisgenoot, die door haar vertrouwdheid met Aziatische muziek en meditatie-technieken mijn blik verrijkte en hielp sturen. De onderhavige reisimpressie heeft veel aan haar te danken. Op menige foto hierna voegt zij een eigen dimensie toe.
- Zij heeft ook veel bijgedragen aan de eindredactie van dit boek. Het is aan haar opgedragen.

Het noordwesten van Kyoto heeft een opvallend eigen karakter – de nabijheid van de universiteit, toch vrij weinig nieuwbouw, ieder woonhuis weer anders, weinig mensen op straat, een veelheid van kleine volksheiligheden (*Jizo*) in het straatbeeld

Het is een stadsdeel dat weinig toeristen trekt. Terwijl overigens de tempel- en kloosterstad Kyoto, samen met Nara, het toeristisch hart van Japan vormt.

De voornaamste toeristische trekpleister in dit stadsdeel – kennelijk in elke internationale reisgids vermeld – is het zogenaamde *Filosofenpad*

Het Filosofenpad loopt van noord naar zuid daar waar de stad begrenst wordt door de beboste oostelijke heuvel. Het pad is (al dan niet terecht) geassocieerd met de stichter van de op het Niets (無 *mu*) georiënteerde filosofische school van Kyoto, 西田 幾多郎 Nishida Kitarō (1870-1945).

Naar verluidt maakte de stichter van de moderne Europese filosofie, Immanuel Kant (1724-1804), in Koningsbergen / Kaliningrad (destijds Pruisen, thans Rusland) elke dag dezelfde wandeling op hetzelfde tijdstip, waar zijn buren de klok op gelijk konden zetten.

Het filosofenpad zou daar, een eeuw later, het Japanse equivalent van zijn geweest. In Kitaro's streven naar een filosofische Oost-West synthese was voor Kant een grote rol ingeruimd.

Ook hier weer de concentraties van kleine beeldjes, rudimentaire mensjes met schortjes om, zoals overal elders in de hedendaagse Japanse stedelijke ruimte te vinden zijn, meestal als onderdeel van *Jizo's*.

Ik hoop aan dit aspect spoedig een aparte reisimpressie te wijden

大豊神社 (徒歩6分)

Ootoyo-jinja (Shrine)

銀閣寺 (1.8Km
徒歩30分)

Ginkaku-ji (Temple)

Naast de miniatuur Jizo's (die in de volksdevotie een aanzienlijke rol spelen) zijn de twee grote categorieën van heilige plaatsen in hedendaags Japan:

- Shinto heiligdommen, *jinja* (nadrukkelijk geen tempels, *ji*, genoemd), - laagdrempelige cultusplaatsen gewijd aan de meestal vrij lakonieke, nauwelijks doctrinaire verering van geestelijke wezens (*kami*), en
- Boeddhistische tempels (*ji*)

Beiden typen zijn ruimschoots langs het Filosofenpad vertegenwoordigd

Kenbaar aan de monumentale poort van twee zuilen en een complex van lichtgebogen leggers (hier gedeeltelijk in het groen schuilgaande): een Shinto heiligdom langs het Filosofenpad, namelijk het Otoyopelgrimagecomplex

- Onderdeel van het Otoyō-complex is dit heiligdom, waarvan de rode kleur verraadt dat het is gewijd aan de populaire vosgodin Inari
- Haar geleerde zoon Seimei zou het stadsplan van Kyoto als keizerlijke hoofdstad hebben ontworpen naar *feng shui* principes – de mystieke landschapskunst van het Chinese Taoïsme
- Elders in Oost-Azië is de kleur rood vooral geassocieerd met het Chinese Confucianisme, dat trouwens ook enige tempels in Japan heeft
- Opvallend in het hele Otoyō-complex zijn de talloze dierafbeeldingen, vaak met een voor de Westerling bevreedend, cartoonesk effect – men waant zich verdwaald in Disneyland
- Behalve een orakel raadplegen kan men hier ook schriftelijke verzoeken voor de *kami* achterlaten, te schrijven op een grappig bedrukt plankje dat ongeveer het equivalent kost van tien *sushi*, of vijf blikjes *Cola*

4 (祝)
30分
所出発

稚児行列
ありません

獅子舞奉納

前厄 41歳 昭和54年 未	前厄 32歳 昭和63年 酉
本厄 42歳 昭和53年 午	本厄 33歳 昭和62年 卯
後厄 43歳 昭和52年 巳	後厄 34歳 昭和61年 寅
本厄 61歳 昭和34年 亥	前厄 36歳 昭和59年 子
	本厄 37歳 昭和60年 丑
	後厄 38歳 昭和61年 寅
	本厄 61歳 昭和34年 亥

平成31年 祝年表

朱印
ありません

朱印 3枚セット 1,000円

Please donate here for the maintenance of this environment.

大目社

2. Dieren

Zijn pose opgegeven blijkt Rodin's (8)
denker een rodent scherpt zijn tandjes tegelijk
met zijn verstandje en knaagt knaagt
langer dan Lévi-Strauss op incest (9), knaagt
de eerste uitbeelding van ambivalentie:(10) ben ik het
of heb ik het alleen maar gevild en aangetrokken? knaagt
als een muis uit een plakje kaas een
eetbaar denkmodel

Hela, ik heb een mens gebeten je kunt
erdoorheen kijken zijn hoofd is nu van denken zo zwaar
geworden
dat het moet ondersteund als een vollopende
mijnschacht
en ik weet echt niet of de kaas lekkerder smaakt dan
wat ik denk of dat dat gewoon een slagzin is
om antropologiestudenten te lokken
bon à penser plutôt que bon à manger (11)

Trots blik de dronken das op van zijn wildplassen: wie
zijn
buik naar voren spert maakt een grotere boog want
 $y = ax^2 + bx + c$ (12)

Veldmuizen in logistiek overleg over hoe de te grote
noot het beste
over het pad gekeild kan worden dromen zich al
een toekomst als sleutelhangers te koop aange-
boden onder de keizerlijke kalender van vorig jaar
en dan was jij Minny en dan was ik Mickey (13)

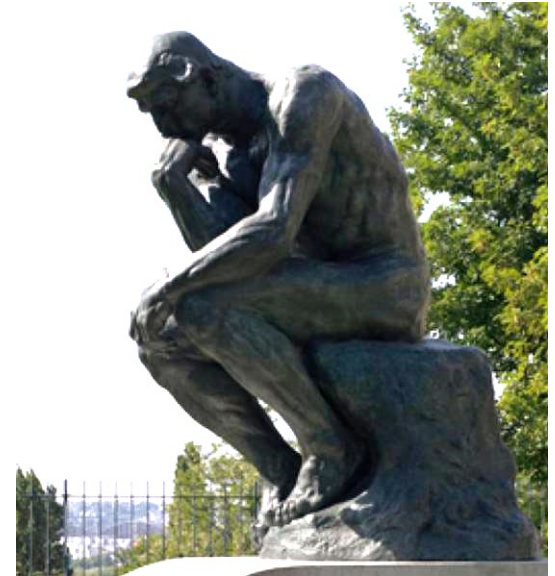
Als het aan de dieren had gelegen waren zij de
enige sprekers gebleven; in scheppingsmythen (14)
duiken zij de
aarde op uit de baaierd, dagen de zon uit schichtig
in hun grondwateraanzuigende rietjes van wellust,
rollen zwenkend de kalebassen aan waarin na de vloed
herbevolkend leven
zich zacht pompend en borrelend doet horen als een
moederlijf
boem-boem omfloerst haar hart de troem

Zijn zij alleen onze voorouders omdat zij ons
als les van de zondvloed denken hebben geleerd?
wat is de zondvloed anders dan de
zelfmoord van het denken
ik maak de wereldscheppende scheiding van land en
water
weer ongedaan

Ons geleerd en daarbij zelf zijn verdronken? dat hele
verhaal

van die ark (15) kwam zeker voort uit
schuldgevoel op de trap; maar het heiligdom
speelt tijdmachine van vóór de zondeval, vóór het
denken. jaagt Noah
terug achter de horizon die zijn naam is
of knaagt alsnog zijn strot door – waaruit dan weer
het
water stroomt van de vloed

Kras hierop uw smeekbede aan de dieren
haiku verplicht; beter, wordt er
zelf weer een; zij zijn immers
om op te vreten zo lief.

Een van de exemplaren van het beroemde beeld 'Le
Penseur' van Auguste Rodin; bron: www.musee-rodin.fr/sites/musee/files/styles/zoom/public/oeuvres/visuels/jdc_b457.jpg?itok=kFkAjf-Z, met dank

- Het Filosofenpad is vooral in het begin omzoomd met talloze cadeauwinkeltjes, restaurantjes, koffietentjes die een internationale (in het hier getoonde geval: zogenaamd *Parijse*) ambiance imiteren compleet met achtergrondmuziek van Edith Piaf

- Vanaf het pad heeft de wandelaar een steeds wisselende, vaak verrassende blik op huizen en tuinen
- In dit geval: een ommuurde begraafplaats

- Schitterend gelegen langs een afwateringskanaal op de grens tussen buitenwijk en bos, trekt het Filosofenpad niet alleen internationale toeristen maar ook plaatselijke kunstenaars

- Ongetwijfeld heeft deze muzikant zijn plek mede gekozen omdat er vrijgevege wandelaars langskomen
- Niettemin lijkt het alsof de tere klanken van zijn instrument vooral een eerbewijs zijn aan de imponerende natuur tegenover hem – de begroeide berghelling

- Zo wordt in Zuidelijk Centraal Afrika (Zambia, Zimbabwe) stil op de duimpiano of de xylofoon (16) voor zich uit gespeelde muziek beschouwd als een eerbewijs van het dorp aan het omringende oerbos – waaruit immers alle levenskracht voortkomt, en dat erkend wordt als Gods meest tastbare domein op aarde
- Het is goed mogelijk dat deze convergerende muziekopvattingen gemeenschappelijke wortels hebben in het Azië van het Laat Palaeolithicum
- De xylofoon heeft een verbreding van Afrika (en de Nieuwe Wereld) tot Oost- en Zuid-Oost-Azië
- Japan behoort cultuurhistorisch en taalkundig tot een continuüm dat zich uitstrekt van West-Azië tot de Stille Oceaan, en de Bantoetalen-sprekende culturen van Afrika staan niet ver van dit continuüm af, zoals mijn onderzoek van de laatste tien jaar aantoont.

- Een volgende binnentuin lijkt de resten van een tempel te bevatten

左京区若王子町
Sakyo-ku nyakuōji-cho

Het met grote verantwoordelijkheid onderhouden van de onmiddellijk nabije openbare ruimte, al dan niet in de vorm van een heiligdom (metje) of een dierafbeelding, wordt kennelijk als een groot goed beschouwd in Japan

Graffiti en zwerfvuil zijn hier dan ook afwezig

Vreemdelingen meestal ook.

新島襄・八重の墓

Yae and Joseph Hardy
Neesima Gravesite

永観堂

Eikan-dō (Temple)

南禅寺

Nanzen-ji (Temple)

哲学の道

Tetsugaku no michi

若王子神社

Nyakuouji-jinja (Shrine)

7-21

- Eindelijk bereiken wij, nabij het eind van het pad, de Eikan-dō tempel

Langs de weg beschrijft de gemeente Kyoto de Eikan-do tempel als volgt:

- *‘De ‘Eikando Tempel (Zenrinji Tempel)*
- Formeel geheten de Muryojuin Zenrinji Tempel, is Eikando het hoofdkwartier van de Seizan Zenrinji School van de Boeddhistische secte van het Zuivere Land. De tempel wordt gewoonlijk Eikando genoemd, naar de hooggeplaatste priester Eikan (1033-1111), die heeft bijgedragen tot de herbouw van de tempel. Bij de dageraad van 15 februari 1082 liep Eikan, die hier zijn opleiding had genoten, rond de hoofdzaal terwijl hij een gebed reciteerde. Op dat moment voegde Amitabha Tathagata, het belangrijkste Boeddhistische beeld van de tempel, zich bij hem. Volgens de legende bleef Eikan staan en vroeg hij zich af of hij droomde. Amitabha keek om en riep luid, ‘Eikan, je bent te laat!’ Het staande beeld (officieel een ‘Belangrijke Cultuurschat’) van Amitabha Tathagata die met een glimlach zijn hals naar links draait, is een zeer zeldzaam exemplaar. Het wordt gewoonlijk genoemd ‘Amithaba die omkijkt’.
- Afgebrand tijdens de Onin Oorlogen (1467-1477), werden de gebouwen herbouwd in 1497 op bevel van de toen regerende Keizer. Daarna werden geleidelijk meer gebouwen toegevoegd totdat het huidige complex was ontstaan.
- Deze tempel bezit vele cultuurschatten waaronder ‘Yamagoshi Amida Zu’ (‘Afbeelding van Amitabha die over de berg klimt’, officieel een Nationale Kunstschat, en ‘Taima Mandala Zu’ (‘Afbeelding van de Taima Mandala’), officieel een Belangrijke Cultuurschat.
- Eikando is alom bekend om zijn prachtige herfstbladeren. In de herfst kunt U hier genieten van verrukkelijk gekleurde bladeren.’
- (letterlijk vertaald uit het Engels)

Cultuurschatten in de Eikan-do tempel

(a)

(b)

- a. Amitabha Tathagata, 'Amitabha die omkijkt' (17)
- b. 'Yamagoshi Amida Zu ('Amitabha die over de berg klimt') (18)

- Hoewel aan de rand van de bebouwde kom lijkt de Eikan-do tempel een wereld op zich te vormen

たてまつり
たはし
禁止
NO SMOKING
武蔵野消防局

尾形宗人清兵衛

- De Eikan-do tempel is gratis toegankelijk – in tegenstelling tot de beroemder tempels waar men vaak voor elk gebouw afzonderlijk toegang moet betalen, en voortdurend geconfronteerd wordt met **VERBODEN TOEGANG**.
- Hij komt niet voor in de lijsten van de UNESCO en speelt ook in de internationale reisgidsen geen grote rol. Hij kan zich dan ook niet in grote toeristische belangstelling verheugen, zeker niet buiten het seizoen.
- Dat maakt een bezoek een des te intenser ervaring.

- De tuinen zijn schitterend en ontroerend, en gaan op veel punten vloeiend over in de beboste helling. De grote stille zalen, galerijen en trappenhuizen zijn van een bovenaardse schoonheid.

- De *kimono* is geen dagelijkse dracht meer in hedendaags stedelijk Japan.
- Wel is het gebruikelijk dat Japanse dames bij een stedentrip naar een tempel en/of toeristische attractie, ter plaatse aangekomen een *kimono* met accessoires huren bij een van de talloze verhuurderijen, die voor hun diensten ca. Yen3000 / EUR25 vragen.

- *Geisha's* zijn hoogstaande gezelschapsdames die als resultaat van een lange en zware opleiding de kunsten van etiquette, kleding, kapsel, opmaak, theedrinken, bloemschikken, conversatie en musiceren tot in perfectie beheersen
- Zij zijn misschien de tastbare godinnen van het oude Japanse cultuurideaal

- Zelfs in de openbare ruimte van het vermaarde traditionele uitgangscentrum van Kyoto, het Gion-district, krijgt men geen *geisha* meer te zien – maar dat was 14 jaar geleden ook al zo.
- Des te opmerkelijk is de verschijning, binnen de Eikando tempel, van een onmiskenbare leerling-*geisha*, een *maiko*, in volledige uitmonstering inclusief *kimono*, *obi* gordel en pruik, samen met haar bewonderaar of beschermer. Het tempelpersoneel brengt het fenomeen fluisterend, verrukt, onder onze aandacht

3. Maiko

Ik wend de blik af verberg mijn
geschoren hoofd onder een Engelse pet
broek en jasje zijn Italiaans
schoenen uit New York
mijn Skythen-genen zijn per strijdwagen (19)
als linten gewikkeld rond hertengewei
aangevoerd over de Euraziatische steppe en
bereikten Japan al tachtig generaties geleden

Wij bezitten een scheepswerf te Nagasaki
en fokken ook top-rundvee bij Kobe
waar ik vrienden heb
in machtige, duistere kringen
en zij hebben mij als vriend

Mijn handen die ik het liefst al
om haar borsten zou leggen
lokken die nu achter mijn rug
zoals je met een kind treintje gaat spelen
maar zij is daar niet, zij
loopt naast mij, zij
is eigenlijk nog een kind

Met haar witte schoolmeisjessokjes
haar geblankette gezicht
haar groene en rode haarspeld
haar diepe witte nek met de rode inleg
en aan de haargrens even haar eigen huid

Haar conversatie gaat weer over de leer
van het Zuivere-Land-Boeddhisme en de
rol die Eikan daarin speelde

Zij kent edele grammaticavormen
waar ik nog nooit van gehoord heb
zij gebruikt woorden die alleen in de tempel
mogen worden uitgesproken
bij elke stap vormen haar handen
zich terloops tot *moedra's* (20)
bij elk van haar woorden ontsnappen
kami's (21) uit haar mond
om ze te helpen dragen

Haar conversatie gaat nu over de twee soorten brons
waaruit tempelklokken gegoten mogen worden
en over de sporenelementen in de erts
waarvan die twee soorten brons

En over de karakteristieken van de supernova's
waarin dit soort elementen ontstaan kunnen

En hoe dat zich uit
in de speciale selectie bloemen die spontaan in de
tempeltuinen opkomen

En in de wereldscheppende
klanken (want zij kan ze benoemen, zingen,
op de *koto* (22) naspelen) die die bloemen
bij zonsopgang fluisteren in het oor van de
Zuivere Dienaar van het Zuivere Land
die daarvoor de hele nacht heeft gewaakt

En ik, bezoedelde
ik kan alleen maar denken
aan de rode vosgodin in haar donker-
rode huidplooiën onder al die lagen
textiel, kan die bloemenklanken
niet horen, alleen het beschamend oorverdovend
bonken van mijn hart.

4. Tweesprong

Alles is hier perfect het bos schraagt de tempel
de tempel het bos *zen*paden zetten hun levenslijn uit
*zen*fuiken vangen bewaren het *karma* (23)
staartkwispelend en nog steeds in het water
hoewel steen wit en bewegingsloos
zoals water van de tijd betaamt

In deze verstilde beek van verblindend *zen*grint
in het besmettelijk ribfluweel dat monniken
geharkt geschoren hebben als hun ziel
doemt een obstakel op, als noodlottige klippen
op de rivier waarmee *Oregon Trail* (24) besluit
oorverdovend zuigt het einde ons aan

Het blijkt een tweesprong in steen die
in steen aan een tweesprong in het *zen*grint
voorafgaat
een vork in de tijd een spagaat
tegen de op topsnelheid draaiende cirkelzaag
van de tijd (waar is nu het Zuivere Land?)

Waarom in vrouwen een vruchtbare snede gemaakt
maar mannen alleen bedreigd met castratie?
gelukkig ben ik allebei

Weer een *koan*: als je beide
kanten op durft kom je zeker
waar je wezen moet ligt achter het kruis
het hart en daarachter de ziel

En achter de ziel louter
een gespleten rots, tong immers
van de Regenboogslang (25)
oudste
grootste
god.

- In Japan heeft elke Boeddhistische tempel en elk Shinto-heiligdom een heilige bron waar pelgrims zich kunnen laven
- Tegenwoordig zijn de klaarliggende opscheplepels meestal van plastic, maar in Eikan-do zijn zij nog als vanouds van bamboe.

- De Eikan-do is een labyrint van gaanderijen en trappenhuizen, steeds tegen het laaiend binnendringende decor van de omringende begroeiing

- Ook beschikken alle Boeddhistische en Shinto heiligdommen over een grote koperen klok
- Een van zijn functies is dat hij door een pelgrim geluid wordt als deze een offergave achterlaat
- Evenals het Boeddhisme zelf, lijkt diens gebruik van klokken ouder dan het overvloedig voorkomen van deze instrumenten in de context van het Christendom

- In Afrika bezuiden de Sahara is de klok (meestal van smeedijzer) vaak een koninklijk attribuut; dit zou Christelijke achtergronden kunnen hebben (dergelijke koninklijke klokken zijn niet gedocumenteerd vóór de Europese mercantiele en missie-expansie naar Afrika, een half millennium geleden).
- De foto (2011) toont Afrikaanse koninklijke klokken: *zingongi* – ter plaatse aangeduid met een woord van Oostaziatische herkomst, vgl. *proto-Sinotibetaans **jonH*, ‘drum, gong’, zo ook het Westeuropese *gong*.
- Zij behoren aan Koning Kahare van het Nkoyavolk, Zambia. Zij worden bespeeld door de koning zelf, ter rituele begroeting van zijn adoptieve broerszoon, schrijver dezes
- De elandstaart tussen de beide handen is de koninklijke vliegenmepper, het blauwe voorwerp onder de klokken een basketbalpet die de koning uit respect heeft afgezet en nu vasthoudt
- Gezien de algemene Boeddhistische invloed op Afrikaanse koninkrijken in de voorkoloniale tijd (26), is het waarschijnlijk dat ook deze Afrikaanse klokken niet zozeer een Christelijke maar een Aziatische, Boeddhistische achtergrond hebben

- We komen aan bij een van de heiligste plaatsen van de tempel

撮影禁止

5. Meditatiezaal

Had Eikan hier niet doodmoe rondgelopen
was hij niet juist als laatste toevlucht
de Zuivere-Land-*soetra* aan het opzeggen
was het geen krijtochtend (27) aan het worden
na een nacht als een leeg oud schoolbord
was hij eindelijk niet bereid geweest
zijn hoofdmonnikschap te geven voor een uur slaap
zijn kleine kalebas voor een mansgrote meerval (28)
zijn enkeltje 悟 *satori* (29) voor een teken

Had hij gedaan waarvoor deze zaal is:
zitten (30) zonder woord zonder gedachte zitten op de
bodem van de hemel laag als een mens (31)
zitten ook als geen toezichthouder met de plak dreigt (32)
zitten tot het verrotte vlees van je botten valt
zitten alsof je echt niets beters te doen hebt of dat althans
gelooft

Zitten met één hand aan de grond en één omhoog (33)
je bewust niet beroepend op je verdienste maar toch heel even
de gedachte toelatend dat je zelf eigenlijk al een
bodhisatwa (34)
of hoger nog

Wij zouden te laat zijn geweest
wij zouden naar onszelf achter-
om kijken als op onze *smartphone*
het *selfie* zou de hele ruimte tonen en alles
daarbuiten maar waar zijn wij

Wat is het dat ons hier
vervult als waren wij
de kalebas van het zijnde?
zijn dit mijn kieuwvinnen?

Ik blijk op tijd,
kijk om, ook daar is het water
waarin ik dartel woon, en
spartel, eindelijk adem.

- Vanuit het stemmig duister van de meditatiezaal is het spel van licht in de tuinen des te aangrijpender

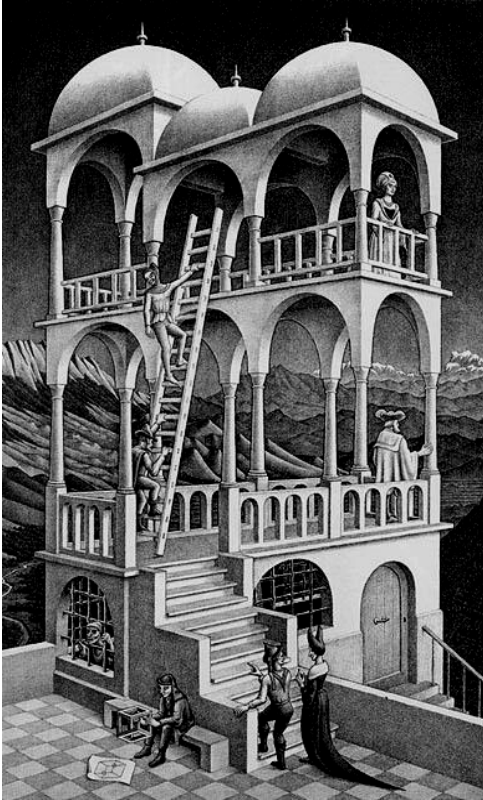
- Op de gaanderijen komen vele monumentale deuren uit, die stil uitnodigen tot nieuwe verkenningen van schoonheid en diepgang

6. Trappenhuis

© erven Escher, via
<https://appelig.wordpress.com/2012/03/29/in-de-file-voor-escher/>, met dank

Hier wordt de ziel digitaal: kantelend onderscheiden
overgangen waar je ook analoog (35)
omlaag had kunnen willen roetsjen;
hier heerst de geest van de trap

Hoe dieper of je daalt hoe – Achterberger (36)
hier is Escher (37) niets bij, het *perpetuüm*
mobile de *karma* denktank stijgt naar de lippen
en klokt tegelijk weg in een onderwereld die slechts
bovenwereld kan zijn, marionetten
markeren hun stotende kunstmatigheid
Wie werpt de ladder weg nu zij boven zijn? (38)
En waarheen?

Gelukkig is er het afdak
waar de verrukt termiek-pakkende (39) geest zijn hoofd stoot
zijn buil wil wrijven, valt, een koprol maakt

Maar demonendraakjes dienen hem schater-
lachend tot vliegend tapijt
dat dwars door gemuurte gebladerte
gebinte gebergte gege-
venheden schemert en scheert.

7. Constructie

Foxterriërsnuit dichtgestopt met keizerlijke zegels
(40)
van onder welke *Landrover* (41) zijn deze veren
gesloopt?
kreunend schragen zij al die te zware strevingen

Dit zijn de menigvuldige telescoopvizieren
met behulp waarvan de demon Mara-
schijn zijn wateren kogels
feilloos afschiet; maar ook zijn het (na nachtelijke
dwaaltochten vol gretigheid) de
ingangen voor de ziel terug het lichaam in (42)

De tempel blijft maar net staan, pas
als hij neerstort zal hij aan
zijn echte doel hebben beantwoord

Overwoekerd (43) weer door het bos
vruchtbeginsel voor een nieuwe
tempel windzaad voor vele tempels
op brandakkers van versterving

Waar Zij (44) gespeeld verwijtend zal omkijken
en roepen 'Je bent te laat'; omkijken
en stralen.

- Als wij de centrale *Tatagatha-boeddha* naderen blijken architectuur en tuinaanleg niet meer genoeg om de aandoening uit te drukken; kleurige abstracte patronen komen de verticale balken versieren als virtuele kapitelen – waarschijnlijk beelden zij karmische samenhangen uit
- Op de achtergrond herinnert een omheinde boom eraan hoe in heel de Oude Wereld steeds de tempel met zijn hemelse aspiraties een verbond aangaat met de aardcultus en met de Boom waaraan, volgens een van de oudste en meest verbreide scheppingsmythen, alle leven ontsproten is
- Ook aan deze alomtegenwoordige boomcultus hoop ik spoedig een reisimpressie te wijden

ご本尊みかえり阿弥陀如来様は
こちらのお堂にお祀りしています。
どうぞお入り下さい。

大雄無量壽如來
寶號

8. Amitabha Tathagata: de Boeddha die omkijkt

Maar waarom omgekeken?

Wij kennen dat gebaar van Lots vrouw, (45)
die aarzelde toen zij haar zusters
verdampt vreesde in het Nagasaki (46) van Sodom
maar waarom dan zo zwaar gestraft? Een zoutzuil
voor altijd oplossend in de regen die
onherroepelijk de vuurramp zou gaan volgen:
nirwana zonder overwinningsvreugde,
vereveningsheffing opgelegd
door de bremszoute Dode Zee
of daaraan

En wij kennen het van Orpheus, die
gewend aan Eurýdike's grilligheden (47)
en zeker niet gewend zijn geliefde uit de dood te
ontvoeren –
Wie zou *niet* hebben omgekeken? Toen zij haar
doodslot opliep
was ze immers ook uit zijn gezicht, als Jacob (48)
bezig
tersluiks een vreemde rivier over te steken
met die geile imker

Omkijken markeert met andere woorden
het moment waar de omkijkende
stilstaat en met de geest van de trap (49) beseft
dat de ander vrij is om niet te volgen, het
hele verhaal van liefde, liefde, naast zich neer te
leggen
vrijer te zijn dan Sartre (50) ooit kon dromen

En Eikan was al te laat
althans dat zei de Boeddha
om zich een houding te geven in zijn omkijken

Zijn omkijken gaf de grenzen aan van zijn Boeddha-
aard (51)

Zijn omkijken was een *koan* (52) aantonend
de Boeddha-aard van Eikan
waarmee deze Izanami werd aan gene zijde van de
doodsrivier
waarachter Izanagi zijn zuster triomfantelijk
achterliet
stervend aan het Vuur uit haar schoot.

- Niet ver van de heiligste zaal het kerkhof, waar tientallen generaties monniken begraven zijn - rechte staken sieren hun graven

9. Mensjes

Tegenover het kerkhof van naamloze monniken
worden hun zielen toegesproken door de kleine mensjes

‘Wij begrijpen wel dat jullie ook zo’n rood manteltje willen
maar daar moesten wij zelf eerst voor verstenen en zover
zijn jullie eerlijk gezegd nog lang niet je moet in de staande
pilaarlinealen van je *karma* kruipen daar rechttop boven
jullie gebeente op één teen gaan staan en dan
knedен wij uit klokgelui
jullie wittige aders vol wenteling jullie wierookas
tot vleugels’

Zij zijn overal, die mensjes – pronkend met hun hesjes
nippend aan hun glaasjes water wierooksnuivend
monkelend tegen de middelbare vrouwen die hen
voor hun miskramen houden namen geven
in hun dromen zelfs kussen

En inderdaad soms laten zij zich door haar
baren op een ochtend vol voortekens en met
34 Boeddha-aanwijzingen
alleen al op hun oorlelletjes.

- Aldus verlaten in de avondzon geheel gesticht de *maiko* en haar begeleider de Eikan-do tempel weer
- En wij volgen hen naar buiten.

De laatste tempel langs het Filosofenpad is de Nansen-ji, en in de contemplatie van de oude houten toegangspoort valt alles op zijn plaats

10. *l'Esprit de l'escalier*: de Nansen-ji tempel

En eindelijk zit hier ook ik
door mijn kronkelpad tot de enkels afgesleten (53)

Pas Filosofenpad toen al half afgelegd
premiejagers en hun bloedhonden vóór
want wanneer wordt handleiding kennis,
kennis wijsheid (54), en sinds wanneer verlost
wijsheid kinderleed – kantelspringend
van ijsschots naar ijsschots:
Eliza's vlucht, en Erlkönig's prooi (55) mijn
dodgeboren
poëzie (want lees maar!) star in mijn armen geklemd,
en zijn gehandicapt
tot in de afgrond verpest stiefbroertje Kweetal (56)
baldadig de lucht uit mijn longen trappend
vanuit de *slendang* op mijn rug

En wat is dat dan wel, die vrijheid beloofd voor aan
de
andere oever?

Poolreiziger droomde ik van: Scott, Birket-Smith,
Nansen (57), bloot en op echtgenoots verzoek
parend met Eskimovrouw in druipende iglo
Afrika werd het, maar nog steeds tot in mijn
nachtmerries
sneeuwblind, kleurenblind, in trance zwalkend,
schouderbandjes ophijsend (58), klauterend
over Levende Stenen 'naar ik aanneem' (59),

Verdraag ik koude beter dan hitte
verdriet beter dan vreugde
dreinzend, mokkend heb ik mij tot nog toe
meestal losgerukt uit de omhelzing
Daphne, you are leading again (60)

Maar dit is Azië, Eikan-do voorbij
kom ik aan in de Nansen-ji
ik lijk te laat: Kant and Kitarō
hebben op mij denkbeunhaas
bidbeunhaas (61) niet willen wachten

Maar mijn zuster de ziel is hier kust me en neemt
deze foto (62)

Hier wil ik wel van hout (63)
mompel ik nog net op de ruwe drempel van de verlichting
in Sartre's plaats lotus in kleermakerzit (64),
leunend tegen het mooiste oudste zeker nog
van de eerste bomen die Izanami terloops baarde –
als een moederspin of zeeëgel broedzorgend baarde
als leeftocht voor haar liefste meest geteisterde meest
vernietigende kind:

Vuur.

Aantekeningen

- 1 zie: <http://quest-journal.net/shikanda/topicalities/kyoto/kyoto.htm>
- 2 vgl. <http://quest-journal.net/shikanda/topicalities/20082009.htm> , onder mei 2009, en http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/paper_Japan_final.pdf; en voor de definitieve versie: van Binsbergen, Wim M.J., 2017, *Religion as a social construct*, Papers in Intercultural Philosophy and Transcontinental Comparative Studies, Haarlem: Shikanda, hst. II, pp. 413-438, ook op: <http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/rei%20bk%20for%20oweb/g.pdf>
- 3 Het vergelijkende gedeelte werd uitgewerkt tot een boek; zie van Binsbergen, Wim M.J., 2012, *Before the Presocratics: Cyclicity, transformation, and element cosmology: The case of transcontinental pre- or protohistoric cosmological substrates linking Africa, Eurasia and North America*, special issue, *QUEST: An African Journal of Philosophy/Revue Africaine de Philosophie*, Vol. XXIII-XXIV, No. 1-2, 2009-2010, pp. 1-398, boekversie: Papers in Intercultural Philosophy and Transcontinental Comparative Studies, Haarlem: Shikanda, Haarlem: Shikanda, en op: <http://www.quest-journal.net/2009-2010.htm>
- 4 Ongeveer twee kilometer ten noorden van het station Kyoto is er een oude brug over de Kamo-rivier; dit stadsgedeelte en de brug zijn vanouds verbonden met de vosgodin Inari en haar zoon.
- 5 Volgens de Boeddhistische leer is de zogenaamde tastbare werkelijkheid een zinsbegoocheling, *marā*.
- 6 Vele orakels zoals geleverd door tempels en heiligdommen in Japan bestaan uit genummerde, in grote oplage gedrukte en veelzijdig interpreteerbare teksten, die volgens een toevalsmethode aan de cliënten worden toebedeeld. Vaak worden deze documenten na lezing smal opgevouwen en aan een rek of boomtak ter plaatse geknoopt, vooral als de uitslag onwelkom is.
- 7 Zie verklarende opmerking op bladzijde 15.
- 8 Auguste Rodin, Frans beeldhouwer (1840-1917), van onder meer het bekende beeld *Le Penseur / de Denker*, (1881). Analyse van wereldwijde patronen van diersymboliek speelt al bijna twintig jaar een belangrijke rol in mijn wetenschappelijke werk, vooral met betrekking tot het luipaard, en tot de benaming van totems, sterrenbeelden etc. Vgl. onder meer: van Binsbergen, Wim M.J., 2002, 'From an African bestiary to universal science? Cluster analysis opens up a world-wide historical perspective on animal symbolism in divine attributes, divination sets, and in the naming of clans, constellations, zodiacs, and lunar mansions', op: http://www.quest-journal.net/shikanda/ancient_models/animal.htm ; en: van Binsbergen, Wim M.J., 2004, 'Long -range mythical continuities across Africa and Asia: Linguistic and iconographic evidence concerning leopard symbolism', voordracht op de Round Table on Myth, Department of Sanskrit and Indian Studies, Harvard University, Cambridge (MA.), 8-10 mei 2004, ook op: http://www.quest-journal.net/shikanda/ancient_models/leopard_harvard_return.pdf ; een korte samenvatting van mijn luipaard-betoog ook te vinden in mijn recente boek over Durkheim, Appendix III, pp. 531 e.v.: van Binsbergen, Wim M.J., 2018, *Confronting the sacred: Durkheim vindicated through philosophical analysis, ethnography, archaeology, long-range linguistics, and comparative mythology*, Papers in Intercultural Philosophy and Transcontinental Comparative Studies, Hoofddorp: Shikanda, ook op: http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/naar%20website%208-2018/Table_of_contents.htm
- 9 Vgl. Lévi-Strauss, C., 1949, *Les structures élémentaires de la parenté*, Parijs: Presses Universitaires de France – een grondlegend boek voor de structu-ralistische verwantschaps-antropologie, waarin onder meer wordt betoogd dat het wereldwijde incestverbod constituerend is voor de menselijke cultuur.

- 10 De oudste attestatie van een mens die zich in een luipaardvel heeft gehuld stamt uit het (met de Neanderthalers geassocieerde) Moustérien van Frankrijk, ca. 60.000 geleden (de Lumley, H., 1972, *La grotte moustérienne de l'Hortus, Marseille, Études quaternaires*, mémoire 1). Bij het bestuderen van luipaardvel-symboliek valt vaak de volgende ambivalentie op, waardoor deze een denkmodel wordt om aan de hand van het dier te overwegen wat een mens is: *verkondigt de luipaardvel drager dat hij zich met het luipaard identificeert d.w.z. zelf een luipaard is – of verkondigt hij dat hij juist geen luipaard is maar het luipaard met geweld heeft overwonnen en gestroopt?*
- 11 *'Lekker om te denken, eerder dan lekker om te eten'*: een liefkoosde structuralistische formule, vgl. Lévi-Strauss, C., 1962, *Le totémisme aujourd'hui*, Parijs: Presses Universitaires de France. De schijnbare tegenstelling tussen de puur rationalistische, structuralistische benadering van diersymboliek (als denkmodel namelijk voor de relaties tussen groepen binnen de mensensamenleving) en een meer materialistische benadering (die het economisch belang van het dier als jachtbuit etc. benadrukt) speelt ook een grote rol in mijn recente boek over Durkheim, waarin diens klassieke visie op het Australisch totemisme immers centraal staat.
- 12 Vloeistof die vanaf een aardse puntbron wordt uitgestoten beschrijft door de zwaartekracht een parabool, waarvan dit de algemene formule is. Met andere woorden, de formule verleent aan het banale van de plas de potsierlijke abstractie van het denken.
- 13 Blijkens een voorgaande foto bevindt zich ook afbeelding van deze twee Disneyfiguren in het Otoyocomplex. De cursieve zin evoceert een geijkte formule in het spontane rollenspel van Nederlandse kinderen.
- 14 De laatste vijftien jaar draait een aanzienlijk deel van mijn werk op het gebied van de vergelijkend mythologie om zondvloedmythen, zoals deze over de hele wereld sinds het Laat-Palaeolithicum een centraal mythisch repertoire vormen. Spoedig,

overweldigd door de veelheid aan nieuwe thema's en inzichten die mij dit opleverde, verwerkte ik veel hiervan in mijn dichtbundel *Vloed*, inmiddels herdrukt in *Verspreide gedichten*, Haarlem: Shikanda, 2015, ook op: <http://www.quest-journal.net/shikanda/PRESSS/Verspreide%20Gedich%20lulu3%201-3-2015%20SIXTUS.pdf>; de zeer uitvoerige aantekeningen daarbij ontsluiten veel van deze thema's, waaraan ook in de volgende dichtregels wordt gerefereerd. Vgl. ook: van Binsbergen, Wim M.J., 2010, 'The heroes in Flood myths worldwide: Seeking to capture prehistoric modes of thought by means of quantitative contents analysis', voordracht op de 4th Annual Meeting, International Association for Comparative Mythology, Department of Sanskrit and Asian Studies, Harvard University, Cambridge (MA.), VS, 8-9 oktober 2010, ook op: http://quest-journal.net/shikanda/topicalities/binsbergen_flood_heroes.pdf. In dit verband heb ik ook de hypothese geformuleerd dat zondvloedmythen, met hun verbluffend grote verspreiding, niet anders zijn dan het verder doordenken, door de prehistorische actoren, van het model van de *scheiding van land en water*, dat in het Laat-Palaeolithicum een centraal cosmogonisch thema van de Anatomisch Moderne Mensheid vormde – tot het na een paar duizend jaar werd afgelost door een spoedig nog dominant model, dat het de *scheiding tussen hemel en aarde*. In de zondvloed wordt de scheiding van land en water immers ongedaan gemaakt, en keert de ongedifferentieerde werkelijkheid terug tot de chaos die aan de cosmogonie voorafging. Uiteraard is de mythische wereldordering tegelijk een ordening door het menselijk denken. Na de zondvloed moest de aarde weer herbevolkt worden, en dit wordt vaak voorgesteld als een proces van plantaardige, niet-genitale voortplanting – niet onbegrijpelijk, aangezien de vloed alle vuur (= sexualiteit) heeft gedoofd, en aangezien vaak ook de ontdekking van sexualiteit wordt voorgesteld als de oorzaak van de zondvloed. In veel zondvloedmythen zijn niet mensen maar sprekende dieren de hoofdrolspelers – er waren nog geen mensen.

- 15 Vgl. *Genesis* 6 e.v. In een breed opgezette analyse van *Genesis 10* als een venster op etniciteit in de Bronstijd van het Middellandsezegebied, probeer ik de etymologie van de naam Noah (Nūah) te bepalen, en concludeer dat deze teruggaat tot een zeer oud en wijdverbreid woord dat ‘horizon / matrix / baarmoeder’ betekent. Vgl. van Binsbergen, Wim M.J., & Woudhuizen, Fred, C., 2011, *Ethnicity in Mediterranean Protohistory*, British Archaeological Reports (BAR) International Series No. 2256, Oxford: Archaeopress, ook op: http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/Ethnicity_MeditProt_o_ENDVERSION%20def%20LOW%20DPL.pdf.
- 16 Afgebeeld is de hofmusicant John Kawaïre, in dienst van Koning Kahare van het Nkoya-volk, ’s avonds de hofxylofoon bespelend tijdens het jaarlijkse verblijf van de vorst in de natte riviervuurtuinen (*matapa*) van de Kazo-river, Kaoma-district, Zambia, 1977.
- 17 bron: http://www.eikando.or.jp/mobile_en/mb_mikaeriami_da_en.html
- 18 bron: http://www.eikando.or.jp/jiho_phot/yamagoshiamida.jpg. Een afbeelding van de ‘Taima Mandala Zu’ in de Eikan-do kon niet met zekerheid worden gevonden; het is de vraag of zij zich (nog) in de Eikan-do tempel bevindt
- 19 *Skythen*: ruitervolk aan de Zwarte Zee, aan de periferie van de klassieke Griekse wereld; terwijl zij voornamelijk een Indo-Europese taal spraken, waren zij cultureel en economisch continu met de volkeren van Centraal-Azië, onder wie vooral Oeralische (bijv. Hongaars, Fins) en Altaïsche talen (zoals Turks, Mongools – waaraan nauw verwant, meer naar het oosten toe, Koreaans en Japans) gesproken werden en worden. De uitvinding van het paardrijden, en vooral van de gespaakte strijdswagen (Kazachstan, 2000 v. C.)
- herschiep heel de Euraziatische Steppe in één doorlopend taal- en cultuurgebied van de Zwarte Zee tot de Stille Oceaan. *Linten gewikkeld*: omdat genen in lineaire gepaarde stroken worden opgeslagen, ligt de vergelijking met linten voor de hand; men kan hier echter ook denken aan de guirlanden van tijdens de paring uitgerukte darreningewanden, die de bijenkoningin na haar bruidsvlucht meeslept wanneer zij terugkeert in de korf.
- 20 *moedra*: een van de tientallen canonieke, betekenisvolle handhoudingen (Japans: *inzō*) van de Boeddha.
- 21 *kami*: algemene categorie van goddelijke wezens in het Japanse wereldbeeld. De resterende regels van dit gedicht berusten op poëtische fantasie zonder enige aantoonbare basis in de *geishapraktijk*.
- 22 *koto*: klassiek Japans tokkelinstrument.
- 23 *karma*: Zuidaziatische term voor het spel van oorzaak en gevolg in het levenslot.
- 24 *Oregon Trail*: een vroeg computerspel (1971), waarin de 19e-eeuwse tochten van landverhuizers vanuit het Middenwesten naar de westkust van Noord-Amerika worden nagebootst. Tegen het eind moet een wankelende huifkar op een vlot over de bulderend woeste Willamette-rivier geloodst worden, wat vaak fataal eindigt door de vele klippen.
- 25 *Regenboogslang*: een zeer oud en wereldwijd verbreid thema in de godsdienstgeschiedenis en de vergelijkende mythologie, terloops behandeld in mijn recente boek over Durkheim: zie daarvan het register, onder ‘Rainbow Serpent’.

- 26 Zie: van Binsbergen, Wim M.J., 2017, 'The relevance of Taoism, Buddhism, and Hinduism, for the study of African-Asian transcontinental continuities', in: *idem, Religion as a social construct: African, Asian, comparative and theoretical excursions in the social science of religion*, Papers in Intercultural Philosophy / Transcontinental Comparative Studies, Haarlem: Shikanda, hst 10, pp. 361-412, ook op: <http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/rel%20obk%20ofor%20oweb/g.pdf>
- 27 *krijtochtend*, vgl. van Binsbergen, Wim, 2015, *Verspreide gedichten 1961-2015: Door aantekeningen samengebonden*, Haarlem: Shikanda, p. 129, ook op: <http://www.quest-journal.net/shikanda/PRESS/Verspreide%20Gedichten%20lulu3%201-3-2015%20SIXTUS.pdf> :
'angstig wringt zich de morgen
met krijtvingers boven de huizen uit'
- 28 *kalebas, meerval*: Een van de beroemste Zen-Boeddhistische tempels van Kyoto, de Taizo-in-tempel in het noordwesten van de stad, koestert van de baanbrekende schilder Josetsu (ca. 1405-1496 van de Westerse jaartelling) de afbeelding van een monnik die een meerval probeert te vangen in een veel te kleine kalebas – uitbeelding van nog weer een *koan*, die inmiddels een staande uitdrukking in het Japans is geworden. De afbeelding verschijnt hierboven op p. 61; met dank ontleend aan https://en.wikipedia.org/wiki/Josetsu#/media/File:Hyōnen_zu_by_Josetsu.jpg .
- 29 悟 *satori*: Japanse Zen-boeddhistische term voor de plotselinge verlichting zoals nagestreefd door de Boeddha en zijn volgelingen; vaak is het overwegen van een *koan* (of een gedicht) een toegang tot verlichting.
- 30 *zitten: zazen*, de voornaamste Zen-boeddhistische spirituele activiteit
- 31 een wereldwijd verbreide (en daarom zeer oude) etymologie in bijna alle bekende taalfamilies verbindt, via verwante taalvormen, de betekenissen 'grond', 'aarde', 'laag, neer', 'mens'; voor een recente samenvatting, zie mijn boek over Durkheim, Appendix IV, pp. 535 e.v.
- 32 Bij Zen-Boeddhistische meditatieoefeningen gaat vaak een toezichhoudende monnik rond met een plat slaghoofd, om beoefenaars die niet volgens de regels zitten pijnlijk op de rug of schouders te slaan.
- 33 Volgens de traditie zou de Boeddha deze houding aangenomen hebben, en zich inderdaad (nogal bizar, vanuit een Westers-Christelijk perspectief) 'beroepen hebben op zijn verdienste', op het moment dat hij onder de *bodhi*-boom in de Ganges-vallei de verlichting bereikte. In 2001 maakte ik vanuit Patna, India, een pelgrimstocht naar deze plek; het doel werd nooit bereikt en de lunch in het Japanse hotel onderweg maakte dat ik drie dagen verloor aan gastro-enteritis. In 2011 bezocht ik, met meer succes, te Anuradhāpura, Sri Lanka, een heilige ficus die wordt beschouwd als stek van de oorspronkelijke *bodhi*-boom.
- 34 *Bodhisatwa*: bijna aan de Boeddha gelijk personage, dat echter de persoonlijke verlossing naar het *Nirwana* toe opschort om troost te brengen aan andere stervelingen, en in dit gebaar dus eigenlijk ook 'omkijkt'.
- 35 De tegenstelling analoog / digitaal kenmerkt de recente digitalisering van de wereld; een continue helling omzetten in een trap van onderscheiden treden komt neer op digitalisering.
- 36 Gerrit Achterberg (1905-1962), moordenaar, tbs-er, en één van de grootste Nederlandse dichters van de 20e eeuw van de Westerse jaartelling; vgl. zijn cyclus *Ballade van de Gasfitter* (1953), waarin de regel:
'hoe hoger of ik stijg hoe groter wordt...'
- 37 Maurits C. Escher (1898-1972), Nederlands grafisch kunstenaar, bekend om uiterst cerebrale grafiek vol perspectivische illusies.
- 38 Vgl. Wittgenstein, L., 1964, *Tractatus logico-philosophicus: Logisch-philosophische Abhandlung*, Frankfurt aan de Main: Suhrkamp, eerste uitgave 1921; Engelse vertaling: 1922, *Tractatus Logico-Philosophicus* (Londen: Routledge & Kegan Paul, 1922); een geschrift dat (in tegenstelling tot het latere werk van deze Oostenrijks-Britse filosoof, 1889-1951) weinig affiniteit

- met het Zen-Boeddhisme vertoont, maar dat niettemin in §6:54 het bekende beeld bevat van het vertoog als een ladder die wordt weggevoerd als het doel bereikt is.
- 39 *termiek*: opstijgende warme lucht die bijv. zweefvliegen mogelijk maakt; dit gedicht werd geschreven op Hemelvaartsdag, waarop traditioneel in (ex-)rooms Katholieke kringen grapjes over termiek worden gemaakt in verband met het leerstuk van de tenhemelopneming van Jezus' (ca. -4 tot 30 van de Westerse jaartelling).
- 40 De ronde vignetten aan de rand van de dakpannen.
- 41 *Landrover*: Brits merk terreinwagen; ik had er een tot mijn beschikking toen ik in 1977 voor enige maanden terugkeerde naar het Nkoyavolk in westelijk Zambia, tussen wie ik van 1972 tot 1974 had verkeerd. Toen het oude, moeilijk aansprekende voertuig (eigendom van de beroemde antropologe Elizabeth Colson) twee dagen onder mijn beheer was, moest ik er tot mijn grote vertwijfeling 15 kilometer stapvoets mee rijden naar het Leopard's Hill kerkhof te Lusaka, Zambia, met het lijk van een Nkoya oudste, en twintig luidruchtige klaagvrouwen aan boord. Het was ook in deze auto dat ik door SWAPO-strijders met de koude loop in de nek onder schot werd genomen. Elders in mijn dichtwerk verschijnt de *Landrover* als symbool van typische veldwerkromantiek onder Afrikanisten.
- 42 *....terug het lichaam in*: Volgens een wereldwijd verbreide voorstelling (terloops nog ter sprake gekomen in mijn recente boek over Durkheim) verlaat in de nachtelijke slaap de ziel het lichaam, doolt rond, en kan paranormale ervaringen hebben, om bij ontwaken weer in het lichaam terug te keren. Tijdens de *Maji-Maji* opstand in vroeg-koloniaal Tanzania geloofden de strijders dat hun medicijn vijandelijke kogels in water zou veranderen.
- 43 *overwoekerd*: In het uiterst dicht bevolkte Japan ligt een dergelijke heropname in de schoot van het bos (het omgekeerde van Izanami's fataal 'baren van Vuur') niet bepaald voor de hand, maar wel bij de dorpen in Zuidelijk-Centraal-Afrika, zoals die van het Nkoyavolk, dat na bijna vijftig jaar onderzoeksverbondenheid voortdurend op de achtergrond in mijn bewustzijn meespeelt. Ook de *brandakkers* verwijzen naar Zuid-Oost-Azië en naar Afrika.
- 44 Merk op dat de 'Boedha Die Omkijkt' hier terloops van geslacht is veranderd. Zo gaat ook het referentiekader over van Zen-Boeddhisme naar het ontroerende Oudiraanse wereldbeeld (met Oudgermaanse parallellen), volgens hetwelk de mens bij het sterven de brug naar het hiernamaals moet oversteken, waarover van de andere kant 'zijn zuster de ziel' hem liefdevol tegemoetkomt.
- 45 *Lots vrouw*: omkijkend naar de vernietiging van de steden Sodom en Gomorra (*Genesis 19:26*)
- 46 *Nagasaki*, havenstad in zuid-west Japan. In 1945 werd hier ter beëindiging van de Tweede Wereldoorlog de tweede atoombom geworpen, waardoor bijna 100.000 mensen het leven verloren. Vóór onze komst naar Kyoto verbleven wij een week in bruisend en jeugdig Nagasaki, verrukt over hoe het leven zich hier herpakt had – maar diep onder de indruk van het atoombom-museum.
- 47 De zanger Orpheus was de geliefde van Eurydike, maar zij werd door de geile landbouwgod en imker Aristaeus overgehaald tot het oversteken van een rivier, stapte daarbij op een slang, werd gebeten en stierf; Orpheus kreeg toestemming haar uit het dodenrijk terug te halen met zijn gezang, mits hij bij het verlaten van dat oord niet omkeek of zij hem wel volgde. De parallel met Izanami is onmiskenbaar en gaat waarschijnlijk terug op een gemeenschappelijke bron in West-Azië in de Bronstijd. Inderdaad, in Soemerische teksten rond het tweede millennium vóór de Westerse jaartelling daalt de liefdesgodin Inanna reeds af in de onderwereld, en wordt daar met succes uit bevrijd, niet door haar geliefde maar door haar vaders deurwaarder. In 2004, kort nadat ik Patricia bijna aan een dodelijke ziekte had verloren, schreef ik voor haar de bundel *Eurydice* (een titel eerder al gebruikt door Achterberg, zie onder); in 2015 integraal opgenomen in mijn *Verspreide Gedichten*.

- 48 Jacob, zoon van Isaak, worstelde met God of diens engel bij het nachtelijk oversteken van de rivier de Jabbok (*Genesis* 32:24). Dit vers is een kernpassage over het menselijk bestaan, en een die ik in mijn werk vaak aanhaal – mede omdat dit, op een onverwachte tijd en plaats, een van de oudste attestaties is van de Bantotalen: vgl. *proto-Bantoe *jabbok = ‘doorwaadbare plaats’.
- 49 *L’esprit de l’escalier*: je hebt de woning al verlaten en dan pas valt je in wat je daar eigenlijk had moeten zeggen.
- 50 Sartre, Jean-Paul (1905-1980), Franse existentiële filosoof zoekend naar de voorwaarden van de individuele menselijke vrijheid.
- 51 *Boeddha-aard*: een veel gebruikt cliché in Zen-Boeddhistische vertogen.
- 52 *koan*: zijn we al tegengekomen als didactisch en absurd (want onoplosbaar) raadsel dat een Zen-meester aan zijn leerling opgeeft.
- 53 *kronkelpad*: begonnen als dichter, opgeleid in de sociale wetenschappen en de algemene taalwetenschap, doceerde ik, verrichtte ik onderzoek, en publiceerde ik op de terreinen van de sociologie, antropologie, etnische studies, Afrikastudies, filosofie, vergelijkende mythologie, vergelijkende godsdienststudie, archaeologie, oude geschiedenis, ideeëngeschiedenis, Egyptologie, Assyriologie, Islamkunde, archaeoastronomie, en vergelijkend-historische taalkunde.
- 54 Vanaf 2007 heb ik diverse studies gepubliceerd over wijsheid, onder meer: van Binsbergen, Wim M.J., 2009, *Expressions of traditional wisdom from Africa and beyond: An exploration in intercultural epistemology*, Brussel: Koninklijke Academie van Overzeese Wetenschappen / Académie Royale des Sciences d’Outre-mer, Classes des Sciences morales et politiques, Mémoire in-8°, Nouvelle Série, Tome 53, fasc. 4, ook op: http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/wisdom%20as%20published%20ARSON_BETTER.pdf ; en: van Binsbergen, Wim M.J., ‘Grappling with the ineffable in three African situations: An ethnographic approach’, ter perse in: J. Alter & P. Kao, *The ineffable captured: Wisdom*, Toronto: Toronto University Press, voorpublicatie op: <http://www.quest-journal.net/shikanda/topicalities/wisdom%20paper%20wim%20rewritten%202017%20defdef.pdf>
- 55 *Eliza’s vlucht* is een dichtwerk van de Nederlandse dichter Ter Haar (1806-1880), naar een beroemde episode in Beecher-Stowe’s *Uncle Tom’s Cabin* (1852); *Erlkönig*, bekend gedicht (1782) van J.W. von Goethe (1749-1832), over de elvenkoning aan wie een vader (te paard door een bos galopperend) zijn kind hoopt te onttrekken; thema gebruikt door V.V. Nabokov (1899-1977) in *Pale Fire* (1962), en in navolging van deze, door mijzelf, met name in het gedicht ‘Nachtbus’ in mijn bundel *Klopsignalen* (1979), ook op: http://quest-journal.net/shikanda/literary/klopsignalen_def3.pdf , p. 30 e.v. Die bundel volgde op mijn officiële debuut, *Leeftocht* (1977).
- 56 Kweetal is de irritante veelwetende dwerg uit Frederik van Eedens (1860-1932) *De kleine Johannes* (1885 / 1887). *Andere oever*: vgl. het kwatrijn ‘Omar Khayyam’ uit mijn bundel *Vrijgeleide: Gedichten 1977-1985*, Haarlem: In de Knipscheer (op: <http://quest-journal.net/shikanda/literary/vrijgelei.htm>) :
 “Wij zitten samen in dezelfde boot
 Ons licht is nietig en de nacht is groot
 Kom laat Uw angst voor aan de overzij varen
 Hij die de liefde schiep schiep ook de dood.”

- 57 Drie belangrijke poolreizigers.
- 58 *kleurenblind*: racisme is een verborgen probleem in de Afrikastudies. *Schouderbandjes*: In mijn Afrika-onderzoek hebben extatische culten steeds een centrale plaats ingenomen, en ik heb mij vaak verbaasd hoe Afrikaanse vrouwen die daarbij in trance gingen en – naar modern gebruik, en tegen de religieuze traditie in – het bovenlichaam niet onbedekt lieten maar in opzichtige witte bh's hulden, de tegenwoordigheid van geest konden opbrengen om na elke wilde dansbeweging hun afzakkende schouderbandjes *en passant* weer goed te leggen; zou hun trance dan toch louter performatief zijn?
- 59 *'Dr Livingstone, I presume'* – de pedante, veelvuldig voor de gebroken kampspiegel geofende woorden waarmee de schietgrage razende reporter Stanley de gestrande arts-ontdekkingsreiziger tegemoet trad toen hij hem eindelijk vond in Ujiji, aan het Tanganyikameer, in 1871.
- 60 Beroemde zin uitgesproken tegen het eind van Billy Wilders film *Some like it hot* (1959), met Marilyn Monroe, Tony Curtis en Jack Lemmon.
- 61 *beunhaas*: iemand die zonder professionele status een beroep uitoefent. Toen ik, na sociaal-wetenschappelijke hoogleraarschappen te Leiden, Manchester, Berlijn, Durban en Amsterdam, in het midden van mijn wetenschappelijke carrière, in 1996, na een volstrekt reguliere sollicitatieprocedure werd benoemd tot hoogleraar aan de filosofische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam, had ik nooit een academische graad in de filosofie behaald. En terwijl ik in tal van religieuze situaties in Afrika, en recent ook Azië, heb geparticipeerd, vaak in leidende rollen, is mij door vakgenoten en vromen vaak verweten dat ik niet geloof in bovennatuurlijke wezens; inmiddels het voorlopig laatste woord hierover in de slotbeschouwing van mijn recente boek over Durkheim als godsdienstsocioloog.
- 62 Foto Patricia van Binsbergen.
- 63 Vgl. Jan Foudraïne (1929-2016), *Wie is van hout* (1971), Baarn: Ambo, een boek dat de grondgedachten van de anti-psihiatrie in Nederland introduceerde. Spoedig timmerde die auteur aan de weg als volgeling van de Indiase goeroe Bhagwan.
- 64 *Sartre*: die naam betekent 'kleermaker', merk ook op de klankverwantschap met Japans *satori*, 'verlichting'. Als puber had ik zodanige verering voor de destijds modieuze existentiële filosoof J.-P. Sartre (1905-1980) dat een van mijn eerste olieverfschilderijen (1961) zijn wisselende relatie tot het Marxisme verbeeldt – het siert de omslag van mijn poëtische autobiografie *Een lekker sodemiertje: Een kind op weg naar de poëzie (autobiografie 1947-1963)* (Haarlem: Shikanda, 2015, vooralnog onder embargo). Tot het midden van de jaren 1980 was mijn wetenschappelijke werk sterk Marxistisch geïnspireerd. Merk op dat in de slotregels dichter, tempel, moeder, en vuurgod vrijwel samenvallen – zoals de schrijver van *Leeftocht* betaamt. Alsof het de dichter is die zijn eigen moeder dodelijk verwondt door zijn geboorte, in een beweging omgekeerd aan die waarop zich de dichter Hugo Claus laat voorstaan in zijn gedicht 'De Moeder':
...; van u herstel ik niet.
(Oostakkerse gedichten, Amsterdam: Bezige Bij, 1955).
 Het jaar 2018 stond voor mijn moeder haar vier kinderen in het teken van het feit dat zij 100 jaar tevoren was geboren, en in dat kader schreef ik een boekje over haar persoon en leven: *Is dit mijn kamer?* (voorlopig onder embargo wegens herziening.) *Lotus*: speelt een grote rol in het Boeddhisme en andere Zuidaziatische godsdiensten, vaak wordt de Boeddha afgebeeld als zittend in een grote lotus.
Aum̐ maṇi padme hūm̐ (Skr. ॐ मणिपद्मे हूँ)
 is aldus een van de belangrijkste mantra's van het Boeddhisme, met name geassocieerd met de Boddhisatva van het medelijden.

